

ОГНЯН ВАРТОЛОМЕЕВ

САРТР И НЕГОВИТЕ „ДУМИ“

chitanka.info

Атмосферата на столетията... Тя е трудно определимо, своеобразно явление. Нещо я създава, но какво точно е то? Старинна сграда, случайно дочута мелодия, която е била някога модна, някаква мебел, порцеланов сервиз от дадено време, запазен по таваните стар вестник? Ние я чувстваме по-скоро като възприемане на собствените си усещания, но какво е това, което ги моделира?

Вероятно много неща, но сигурно на първо място духовната проблематика на епохите, някои личности, чиито творения типизират мисленето и сетивността на времето. От тази гледна точка двадесетият век несъмнено се свързва с личността Жан-Пол Сартр, с писателя и философа, с публициста и гражданина. Не че Сартр твори века — би било пресилено и смешно да твърдим това. Но мисленето и поведението на Сартр ни подсеща за трудния път, по който върви голяма част от интелигенцията на Западна Европа. И след начупената крива от „Гадене“ до „Затворниците от Алтона“ странната книга „Думите“ идва да ни подсказва много неща.

Да се пише за „Думите“ с цел да се попадне в контакт с читател, който не ги е прочел, би означавало взаимно губене на време и взаимно подценяване. За да се разберат „Думите“, необходимо е и читателят да е влязъл в техния свят, за да потърсим там заедно парещата ирония на самопознанието, страстния опит за установяване на собствената автентичност, прикритата гордост на самоанализа, катарзиса на собственото разкриване, за да имаме тема на разговор. Същност с кого? Дали с детето Пулу, малко досадното дете чудо, каквото живее във всяка дребнобуржоазна къща, или с късогледия застаряващ мъж от Сен-Жермен-де-Пре, който говори с неговите „думи“? Трудно е да се определи. Вероятно с едно ново същество, обединяващо тях двамата. Но това същество се ражда навреме. Рокантен, Орест и Франц фон Герлах ни подсказваха само някои страни на явлението. Пулу ги обединява, внася системност в понятията, помага ни да се ориентираме. Понятията на философа и боеца Сартр придобиват своето реално покритие, защото се прилагат към самия него. Защото зад завесите на Швайцеровия дом едно пулсиращо съществуване търси своята координация към света, разкриващ се чрез думите, налягали по прашните лавици на библиотеката. На улица Льо Гоф се ражда една същност, малтретирана от възхищенията на околните и от строгата старческа суетност на

Шарл Швайцер, виновника за поверието на вярващия и за литературните победи на неосъществения рицар, за разочарованията на успелия и за загубените илюзии на убедения в своята правота.

От „Думите“ ние до голяма степен проумяваме това, което ни е изглеждало парадоксално, което сме били склонни да отдаваме на славолюбие, нервност или характерова лабилност. И то го проумяваме не съвсем пряко, а някак в подтекста. Разбираме как Сартр, който прогласява универсалната самота на човека, е непрекъснато и най-активно въввлечен в обществено значими начинания, как създателят на безсмисления свят от „Гадене“, където човекът заплаща факта на своето случайно попадане, неотклонно се бори за създаване на подобър свят, против войните и насилието; как от непрогледната безнадеждност на „Закрити врати“ се отива към обществена ангажираност, как песимистът по философски възглед става оптимист по поведение; започваме да се ориентираме в странния коктейл на вяра и безверие, за да видим, че и най-трагичните максими у Сартр всъщност прикриват една добра вяра в човека и в живота.

Да, Пулу, ти не си лъжливо момче. След като „великото заблуждение“ да отдадеш на писателя свещените прерогативи на героя рицар се оказа самата истина, ние можем да разберем защо ти, писателят, остана преди всичко воин. Почти всеки от нас знае, че в наше време марсовското начало у мъжа се проявява предимно в област на духа. Вечно атакуващият ти характер ни потвърждава, че ти си осъществил в себе си мита на Пардаян. Ти, Пулу, си осъществен човек. Може би бронята ти не е толкова бляскава, но твоите приятели думите, тази смешновата гордост и потисната уплаха за Ан-Мари направиха меча ти не по-малко остър. Няколко десетилетия по-късно ти разбра, че страшните подводни чудовища, срещу които ти хвърляше своите герои, са били само отчасти измислени. Оказа се, че и нашето време ги има и Пардаян не се поколеба да отиде срещу тях.

През мъглата на десетилетията се срещат две личности. Днес, „загубил всички илюзии“, Жан-Пол Сартр започна разговора си с Пулу. По следите на тънките нишки на думите Сартр отива към собствения си образ. Първичната жажда за безсмъртие търси своите метаморфози. Някъде по средата между техните несъвпадащи истини ние започваме да откриваме спасителната територия, в която нещата стават верни, изпълва ни усещането за тяхната неограничена продължителност.

Виденията на Пулу, отразени от времето, се срещат с емпиричния свят на Сартр и в техните взаимни допълвания се ражда творческият образ на писателя. В условните измерения на времето миналото, настоящето и бъдещето се сливат, за да ни кажат истината за една духовност, да ни разкрият дълбоките творчески импулси, които водят към внушителната равностетка със света. И думите на Пулу, думите на Сартр, според добрата картезианска традиция на френската реч ни казват повече, отколкото е тяхното конкретно значение. В техния разрез се разкриват предпоставките на едно нравствено пътешествие през времето. Започнал от Мьодон и установил се в Париж, пътешественикът Пулу-Сартр се обръща назад и започва да обработва своя корабен дневник.

Думите вървят по своите пътища и пътеки и търсят нравствения смисъл на едно съществуване. По-точно, неговите нравствени корени. Те ни въвеждат в предисторията на едно творчество, което осъзнаваме добре, на едно поведение, което неведнъж привличаше вниманието на мислещите хора. Връщането към предпоставките е същевременно и обобщение. Често произходът на нещата доизяснява техния лик и „Думите“ на Сартр доизграждат проблематиката на „Стената“, „Мухите“, „Пътищата на свободата“, „Затворниците от Алтона“. Немилостивото описание на скритите страни на детството е не толкова освобождаваща психоанализа, колкото успешен опит да се затвори един цикъл, да се попълнят формите му с конкретно значение, за да се премине към следващия. „Думите“ не са край на един творчески път, както някои се опитват да твърдят, а опит за разкриване на една същина като условие за по-нататъшно развитие. Оттам идва и странното чувство за бързина, което Сартр вижда у себе си като стремеж към откъсване. Да, тази бързина е необходима. Особено когато трябва да се извърви дълъг път, а ни е дадено толкова малко време. Затова Сартр се откъсва от настоящето и стремително върви напред, посреща ни по нашия път. После се връща, обхваща историята на своя живот, за да придобие още по-отчетливото чувство за скорост, за която той казва: „Аз чувствавам скоростта на собствената си душа.“ В тази своеобразна надпревара с времето Пулу не е спирка — той е стартна точка, спрямо която бързината става най-осезаема, която поражда чувство за ритъм, за „непреодолим тласък напред“, за

своеобразна борба със смъртта, която извън едноточностно течащото време става безсилна.

Сартр е труден човек. Не толкова заради „великолепното право да не бъдеш верен никому“ — в тази му мисъл има известна доза кокетство, — колкото заради неумолимото му нравствено постоянство, заради малко догматичните му съпоставяния. Обиденият му приятел е бил прав: склонността на Сартр към самокритика, за която той развеселено говори, наистина затруднява нещата още повече. Но наченките на този труден характер могат да се видят или поне да се доловят в поведението на малко своенравния и своеобразен Пулу. Едва ли всичко, което Сартр е написал или извършил, е вярно, но въпреки това у нас остава едно чувство за истинност, която озадачава. Проблемите на Пулу са латентните ситуации на Сартр; в тях винаги се съдържа въпросът: „Кой е прав?“ и всичко последващо е само доказателствен процес. Жан-Пол Сартр, майсторът на нравствените теореми, е силен в доказателствата — като всеки човек с ясна мисъл, той е твърде малко склонен към компромиси и в това се състои етическата му сила. За него пътят на доброто е тежък и опасен, но винаги победоносен. Затова скептицизмът у Сартр е преддверие към вярата — приемана не наготово, такива конфекционни истини той винаги е отхвърлял, а истина, към която вървим въз основа на собствения опит. „Думите“ са търсене на такава истина за самия него, към която той страстно се устремява. За Сартр моралното е не толкова въпрос на обучение, колкото на собствено преживяване; мисълта не е само усилие на мозъка, а — веднъж постигната — двигател на поведението, на действието. И тук Рене Декарт има пръст, той ни помага да видим далечния нравствен генезис на Сартр.

„Думите“, както много неща у Сартр, ни изглеждат парадоксални. Връщаме се към първичното явление, за да установим неговата вторична стойност. Затова елементите на детството му изведнъж се разрастват несъразмерно, придобиват някакъв общозначим смисъл, който е малко трудно да бъде обяснен по чисто логически път. Диалогът Сартр-Пулу е опит за установяване точните мерки на нещата, на изминатия път, на направленията за в бъдеще. Затова следващите части на „Думите“ обещават да бъдат още по-интересни, понеже вероятно ще бъдат трезвата равностойност на човека с неговото време, с неговия живот. Сигурно това ще бъде нов поход на

вече посивелия Пардаян в онази свещена борба, която десетилетия наред той води със силите на злото, за която е започнал да се готви още в началото на века зад плюшените завеси на дома на Шарл Швайцер на улица Льо Гоф. В рицарската си непригодност за колективен героизъм, Сартр-Пулу-Пардаян изпълнява своя върховен дълг към колектива. Ние с нетърпение ще очакваме летописа на следващите му подвизи.

Огнян Вартоломеев

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.